

PRZEGLĄD CZASOPISM

Liturgia Sacra 4(1998), s. 311-324

LITURGISCHES JAHRBUCH 1-4(1997)

Wprowadzenie redakcyjne do pierwszego numeru renomowanego niemieckojęzycznego kwartalnika „Liturgisches Jahrbuch” (47.1997 nr 1) nawiązuje do ogłoszonego przez papieża roku poświęconego szczególnie drugiej Osobie Boskiej — Jezusowi Chrystusowi. Liturgiczne odzwierciedlenie papieskiego wezwania może przybierać wielorakie postacie, szczególnie jednak należałoby zwrócić uwagę na powiązanie osoby Chrystusa z sakramentem chrztu.

Pierwszy z artykułów *Altes Testament und Liturgie. Unsere Schwierigkeiten und unsere Chancen* (Stary Testament i liturgia. Nasze trudności i szanse — s. 3–22) jest opublikowanym wykładem, jaki znany biblista Norbert Lohfink wygłosił kilka miesięcy wcześniej w Trier. Zajął się on w nim w dużej mierze niedocenianą — jego zdaniem — problematyką obecności i znaczenia Starego Testamentu w liturgii. I tak już szczytowe słowa modlitwy eucharystycznej, przeistoczenie, zawierają niewątpliwie nawiązującą do Starego Testamentu wzmiankę o przymierzu, którą można właściwie zrozumieć jedynie w kontekście przymierza starotestamentalnego. Podobnie nie sposób nie dostrzec tego, co dobitnie wyraża zwłaszcza I Modlitwa eucharystyczna, mianowicie korelacji pomiędzy Eucharystią a starotestamentalnymi przykładami ofiar, zaś każdy uczestnik Eucharystii musi być świadom, że wydarzenie w którym bierze udział ma swoje korzenie sięgające ofiar Abła i Abrahama. Zdaniem autora świadomość tak silnego powiązania liturgii ze Starym Testamentem jest, niestety, bardzo nikła. Zresztą oprócz I Modlitwy eucharystycznej w pozostałych znajdują się tylko nieliczne nawiązania do Starego Testamentu, które autor wylicza. Podobnie krytycznie zostaje oceniony kalendarz liturgiczny, w którym daremnie szukać zarówno wspomnień starotestamentalnych świętych, jak również świąt

związanych ze Starym Testamentem. Tymczasem właśnie Stary Testament, zwłaszcza mająca w nim swoje źródło Liturgia godzin, może stanowić pewną szansę w sytuacji, gdy wobec braku kapłanów nie zawsze możliwe jest sprawowanie niedzielnej Eucharystii. Koniecznym byłoby również należyte dowartościowanie Starego Testamentu w liturgii słowa Mszy św., a także zreformowanie doboru czytań starotestamentalnych. W tym względzie autor podaje pewne własne propozycje.

Hans Jürgen Feulner przedstawia w publikacji *Die anglikanische Ordinationsliturgie der Kirche von England* (Anglikańska liturgia święceń w Kościele angielskim — s. 23-40) historię powstania i zasadnicze elementy odrębnej liturgii święceń w Kościele anglikańskim, która sięga swoją genezą przestrzeni XVI i XVII wieku. W niemalże niezmienionej formie przetrwała ona aż do połowy naszego stulecia, kiedy to coraz silniejsze stały się dążenia zmierzające do jej reformy. Intensywne prace nad nią trwały od 1964 r. i doprowadziły do wydania w 1980 r. nowego *ordo*, które autor przedstawia analizując jego poszczególne elementy i porównując je z poprzednio obowiązującym, zaś liczne tabele i wykresy dodają obrazowości temu przedstawieniu.

Nieco inny charakter posiada artykuł *Trauernde in Liturgie und Leben der Gemeinde* (Niosący żałobę w liturgii i życiu wspólnoty — s. 41-49) Norberta Schmeisera, który stanowi właściwie gotowy konspekt dla seminarium przygotowującego ludzi świeckich do towarzyszenia pogrążonym w żałobie i prowadzenia obrzędów pogrzebu. Artykuł posiada praktyczny charakter: poprzez odpowiednie ćwiczenia uczestnicy mają zostać przysposobieni do właściwego podejścia do tych, którzy utracili kogoś bliskiego, do zrozumienia ich uczuć, aby dzięki temu lepiej ukształtować samą liturgię pogrzebu, która — zdaniem autora — ma stanowić w pierwszym rzędzie wsparcie w cierpieniu.

Ten numer czasopisma zamyka relacja Benedykta Kranemanna *Zwischen römischer Einheitsliturgie und diözesaner Eigenverantwortung* (Pomiędzy jednolitą liturgią rzymską a diecezjalną samoopowiedzialnością — s. 50-54) z sympozjum pod tym samym tytułem, jakie odbyło się w czerwcu 1996 r. w Münster.

Pierwszy z artykułów drugiego numeru „Liturgisches Jahrbuch” nosi tytuł *Liturgie und Bild* i jest autorstwa profesora liturgiki, z Bonn Alberta Gerharda (Liturgia i obraz — s. 62-77). Przedstawia on dokument opracowany przez grupę roboczą *Architektura kościelna i sztuka sakralna* komisji liturgicznej niemieckiego Episkopatu na temat roli i miejsca obrazu w kościołach opublikowany wiosną 1997 r. Autor rozpoczyna najpierw od bardziej teoretycznego wprowadzenia, w którym przedstawia trudności naszych czasów w określeniu tego, czym jest prawdziwa sztuka i wyraźnym jej odgraniczeniu od zwykłego kiczu. Jeszcze trudniejszym zadaniem może się okazać zdefiniowanie czym jest właściwie sztuka kościelna, która z jednej strony nie daje się dziś tak łatwo oddzielić od sztuki świeckiej, z drugiej zawiera wiele subiektywnych komponentów; istotnymi faktorem mogą tu okazać się adresaci obrazu, rozumienie liturgii, różnicowane pojęcie obrazu. W dalszym ciągu artykułu ukazane

są zasadnicze tezy dokumentu, w którym wyraźnie chodzi o powiązanie sztuki nie tyle z przestrzenią kościoła, lecz z liturgią. Wyraźnie stwierdza się tu, że obraz nie posiada pierwszoplanowego znaczenia i nie może stać się elementem zastępczym dla przeżytego osobistego doświadczenia Boga. Nigdy jednak obraz nie odgrywał tak olbrzymiej roli jak w naszych, zdominowanych przez media, czasach. Dokument zawiera również konkretne wskazówki na temat kształtu wystroju kościoła, wykorzystania istniejących już elementów, ukształtowania poszczególnych miejsc sprawowania liturgii: ołtarz, miejsce chrztu, sakramentu pokuty, przechowywania Eucharystii itd. Ważne jest przy tym, aby zachować istniejące już elementy, ale równocześnie ubogacać je o nowe, odpowiadające duchowi czasu.

Kolejny artykuł *Das textile Gedächtnis der Kirche* (Tekstylna pamięć Kościoła — s. 78–88), którego autorem jest asystent przy katedrze liturgiki na uniwersytecie w Münster, Dietmar Thönnies, mówi o potencjale przypominania, jaki tkwi w stroju liturgicznym. Strój jako taki stanowi bowiem zarówno dla noszącego go, jak i dla otoczenia pewien wyraz uobecniania przeszłości. Posiada to szczególne znaczenie dla liturgii, gdzie przypominanie tego co przeszłe, dalekie jest od jedynie nostalgicznej pamiętki. Autor zauważa we współczesnym społeczeństwie pewien kryzys świątecznego stroju przypominającego o dniu Pańskim. Ze swej strony postuluje „strój chrzcielny”, jako pewną szansę i możliwość, a także ewentualny element stroju dla wszystkich uczestniczących w liturgii.

W pierwszą niedzielę Adwentu 1999 r. ma zostać wprowadzona odnowiona agenda dla większości Kościołów ewangelickich krajów niemieckojęzycznych. Znanymi protestanckimi liturgistami Hans-Christoph Schmidt-Lauber w artykule *Der Beitrag der Ökumene in der erneuerten Agenda in Deutschland* (Wkład ekumeniczny w odnowionej agendzie w Niemczech — s. 89–98) prezentuje ekumeniczny wymiar tej księgi liturgicznej, jaki wyraźnie wylania się w obecnych jej projektach. Najbardziej chyba znamionym przejawem tego jest przejście kilku modlitw eucharystycznych z mszału rzymskiego, w których poza epiklezą nie dokonano bardziej gruntownych zmian. Przyczyny takiego stanu rzeczy widzi autor głębiej: przede wszystkim w nowej teologii ewangelickiej, w której można dostrzec liczne elementy ekumeniczne, przede wszystkim dowartościowanie wieczerzy Pańskiej; zarazem zauważa — powołując się zresztą na *Vaticanum II* (KL 4) — że może istnieć wielość liturgii. Ten pozytywny obraz zaciemnia jednak nieco obawa autora, czy owe ekumeniczne elementy zostaną zachowane w ostatecznym wydaniu agendy.

Prezentacją nowych niemieckojęzycznych ujęć nauki o sakramentach jest artykuł Arno Schilsona *Sakramententheologie zwischen Bestandsaufnahme und Spurensuche* (Teologia sakramentów pomiędzy inwentaryzacją a poszukiwaniem śladów — s. 99–113). Dość gruntownej analizie poddane zostały cztery dzieła z dziedziny teologii sakramentów jakie ukazały się w ostatnim czasie w Niemczech, których autorami są kolejno: Franz Courth, Norbert Scholl, Thomas Freyer i H. Otmar Meufels.

Po prezentacji poszczególnych dzieł i dość krytycznej ich ocenie, jako kluczowy zarzut stawia im, iż brakuje w nich wyraźnie zorientowania na liturgię.

Zakończenie tego numeru czasopisma stanowi znów sprawozdanie autorstwa Benedykta Kranemanna z sympozjum grupy roboczej wykładowców liturgiki obszaru języka niemieckiego, jakie odbyło się w Quarten (Szwajcaria), a dotyczyło roli przewodniczenia liturgii.

Ostatni, podwójny numer omawianego czasopisma ukazał się w okresie, kiedy obchodzono 50 rocznicę opublikowania encykliki *Mediator Dei*, zaś w lokalnym Kościele niemieckim przypominano ściśle z tym faktem związane półwiecze istnienia Niemieckiego Instytutu Liturgicznego w Trier. Oba te fakty znajdują swoje odzwierciedlenie najpierw we wprowadzeniu redakcyjnym, a następnie w niektórych artykułach. I tak w pierwszym, dość obszernym artykule „*Mediator Dei*” – *vor 50 Jahren ein Signal (Mediator Dei — sygnal przed 50 laty — s. 129–150)* Theodor Maas-Ewerd, profesor liturgiki z Eichstädt, przedstawia dzieje recepcji w Niemczech tej istotnej dla liturgii encykliki Piusa XII i towarzyszące temu historyczne wydarzenia, patrząc z perspektywy minionego półwiecza. Omawia też pokrótce najważniejsze problemy poruszane w encyklice, odnosząc je zawsze do sytuacji Kościoła w Niemczech, m.in. sprawowanie Eucharystii, używanie języka narodowego w liturgii, udział świeckich w liturgii godzin, a także krytyczne uwagi encykliki odnoszące się do ruchu liturgicznego, niebezpieczeństwa jednostronności, błędów i przesady wynikających ze zbyt nowatorskiego podejścia, fałszywego archeologizmu itd.

Podobny, historyczny charakter ma następny artykuł *30 Jahre „Gottesdienst”* (30 lat „Gottesdienst” — s. 151–173), w którym Eduard Nagel opisuje dzieje i charakter tego popularnego czasopisma liturgicznego, które było pomyślane jako uzupełnienie wydawanego również przez Instytut Liturgiczny w Trier, posiadającego jednak bardziej naukowy profil, kwartalnika „*Liturgisches Jahrbuch*”. Autor kolejno prezentuje historię powstania czasopisma, jego redakcję w różnych okresach wydawniczych, liczbę i przekrój abonentów, ale stara się również uchwycić wiodące tematy jakie gościły na łamach „Gottesdienst” w minionych 30 latach. Jak wykazują przeprowadzone w ostatnich latach ankiety czasopismo i poruszane w nim problemy znajdują bardzo szeroką aprobatę wśród czytelników.

Jeszcze raz w tym roczniku pisma pojawia się problematyka Starego Testamentu w artykule *Das Alte Testament in der gegenwärtigen Perikopenordnung* (Stary Testament w obecnym układzie perykop — s. 174–189), którego autorem jest były kierownik Instytutu Liturgicznego Elmar Nübold. Autor stwierdza w nim, iż odnowa liturgiczna Soboru Watykańskiego II wprowadziła na nowo do liturgii słowa niedzielnej Mszy św. czytania Starego Testamentu, które zniknęły stamtąd w VI wieku. Jednakże sposób doboru starotestamentalnych perykop, ich układ, a także długość budzi wiele kontrowersji. Autor podaje szereg postulatów, które miałyby się przyczynić do większego dowartościowania Starego Testamentu w liturgii.

Inna reforma, dotycząca wigilii paschalnej stanowi przedmiot następnego artykułu *Erneuerung der Osternacht* (Odnowa wigilii paschalnej — s. 190–201) Martina Klöckenera. Należy dodać, że autor, jako kierownik grupy roboczej zajmującej się opracowywaniem liturgii Triduum Paschalnego dla nowego wydania niemieckojęzycznego mszału (tzw. *Meßbuch 2000*), jest w tym przedmiocie osobą bardzo kompetentną. Relacjonuje on najpierw chronologiczny przebieg prac powstałej w 1991 r. komisji, wytyczone przez nią cele, a następnie cały szereg opracowanych przez komisję propozycji reform, poczynwszy od reformy samej struktury obrzędów, które miałyby być całościową liturgią (jako alternatywna forma skrócona) poprzez zmiany poszczególnych elementów liturgii, aby lepiej odpowiadała ona duchowi Soboru Watykańskiego II.

Jeszcze raz w tym roczniku pojawia się tematyka wpływów liturgii katolickiej na liturgię protestancką w artykule *Gottesdienstreform im ökumenischen Kontext* (Reforma liturgii w kontekście ekumenicznym — s. 202–220), którego autorem jest protestancki liturgista z Heidelbergu Frieder Schulz. Fakt, iż liturgia protestancka wykazuje wiele zbieżności z katolicką wynika najpierw z prostego faktu historycznej współzależności: pierwsza wykształciła się praktycznie z drugiej. Jednakże ten proces nie zakończył się bynajmniej w okresie reformacji, ale, jak wskazuje autor, również w XIX i XX stuleciu pojawiły się liczne elementy liturgii katolickiej w obrzędach protestanckich, które kolejno zostają zaprezentowane, poczynwszy od chrztu i liturgii wieczerzy Pańskiej poprzez świętowanie wigilii paschalnej, Liturgię godzin, liturgiczne teksty w obliczu choroby i śmierci aż po kalendarz liturgiczny. Również analiza rozlicznych tekstów odnowionej agendy z 1990 r. potwierdza inspirującą dla nich rolę elementów liturgii katolickiej, co wynika, zdaniem autora, jednak przede wszystkim z sięgania do korzeni chrześcijańskiej liturgii w pierwszych wiekach.

Profesor Baltasar Fischer w artykule *Der Deutsche Liturgische Institut in neuen Räumen* (Niemiecki Instytut Liturgiczny w nowych pomieszczeniach — s. 221–224) przy okazji zmiany siedziby Instytutu Liturgicznego w Trier przypomina, że jest to już druga przeprowadzka od jego powstania; ukazuje zaś historyczne fakty towarzyszące przejęciu poprzedniej siedziby.

Na zakończenie numeru umieszczono jeszcze trzy relacje ze spotkań liturgicznych, jakie odbyły się w opactwie Maria Laach (kolokwium dotyczące reform liturgicznych), York (konferencja grupy roboczej dla hymnologii) i w Rzymie (kolokwium na temat miejsca sprawowania liturgii i sztuki liturgicznej).

ks. Joachim Kobienia